

LAUSUNTO

12.11.2024

ASIA: HE130/2024 Rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta

Eduskunnan Lakivaliokunnalle

Ensi- ja turvakotien liitto kannattaa hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelun lain muuttamisesta.

Kannatamme lakiehdotusta sellaisenaan ja pidämme tärkeänä sitä, että sääntely koskee myös tilanteita, joissa tekijän ja uhrin välillä on aikaisemmin ollut läheinen suhde, vaikka suhdetta ei enää rikoksen tekohetkellä voisi pitää läheisenä. Alla perustelut kantaamme.

Vaikka lähisuhdeväkivallan sovittelusta on selvitysten mukaan ollut myös myönteisiä kokemuksia, sisältyy siihen merkittäviä riskejä väkivallan uhrin edun vaarantumisesta. Toimintaohjeiden tarkentaminen tai ohjausoikeuden rajoittaminen eivät riitä näiden riskien välttämiseksi. Lähisuhdeväkivallan sovittelusta tulee luopua, jotta lähisuhdeväkivallan uhrin ei altistu näennäiselle vapaaehtoisuudelle sovitteluun suostumisessa eikä sovittelu voi jatkossa vaikuttaa rikosprosessin jatkotoimenpiteisiin uhrin oikeuksia ja tekijän vastuuta heikentävästi. Sovittelusta luopuminen lähisuhdeväkivaltatilanteissa poistaa tarpeen tehdä sovitteluun liittyvää väkivallan toistuvuuden tosiasiallista arviointia sekä sovitteluun sisältyvän riskin tehdä virhearvioita turvallisuuden arvioinnissa sekä sovittelun ongelman tunnistaa sukupuolittunut väkivalta. Lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopuminen vahvistaa Suomen toimimista Istanbulin sopimuksen velvoitteiden mukaisesti.

Näennäinen vapaaehtoisuus

Lähisuhdeväkivallan uhrin vapaaehtoisuuden arviointi sovitteluun suostumisessa on haastavaa eivätkä yksittäiset ennakkotapaamiset riitä ratkaisuksi tämän varmistamiseksi. Lähisuhdeväkivaltaan liittyy olennaisesti osapuolten välinen epätasa-arvoisuus. Väkivallan uhri on lähes aina alisteisessa asemassa suhteessa väkivaltaa käyttävään osapuoleen ja vallan käyttö on osa lähisuhdeväkivallan dynamiikkaa. Tästä lähtökohdasta tarkasteltuna lähisuhdeväkivallan uhrin voi olla vaikeaa arvioida sovitteluun suostumista ilman, että hänen tarvitsisi arvioida myös kieltäytymisen vaikutuksia. Kieltäytyminen voi aiheuttaa aiheellista pelkoa väkivallan tekijän reaktioita kohtaan. Väkivallan tekijä voi myös suoraan painostaa uhria suostumaan sovitteluun

osana vallan käyttöä ja kontrollointia sekä saadakseen helpotusta hänelle aiheutuihin seurauksiin. Myös väkivallan uhrin lähipiiri voi painostaa uhria sovitteluun ja ohjaavan viranomaisen ehdotus voi tuntua uhrista vahvalta kannanotolta sen suhteen, miten tilanteessa tulisi toimia. Uhrin riippuvuussuhde väkivallan tekijään sekä pelko siitä, että uhri aiheuttaa tekijälle vaikeuksia, haastavat väkivallan uhrin mahdollisuutta kieltäytyä sovittelusta entisestään. Koettu väkivalta vaikuttaa usein myös uhrin toimintakykyyn ja käyttäytymiseen ja mahdollisen manipuloinnin kohteena olo vaikeuttaa tilanteen arviointia.

Anteeksipyyntö korvausmuotona

Yleisimmät korvausmuodot sovittelusta ovat VN TEAS -selvityksen mukaan anteeksipyyntöjä ja käyttäytymissopimuksia. Anteeksi pyytäminen ja rauhallisemmat vaiheet voivat olla myös osa väkivallan kierrettä. Väkivaltainen käyttäytyminen kuitenkin loppuu harvoin pelkän tahdonvoiman ja päätöksen myötä, vaan väkivaltaa käyttävän on saatava tukea oman väkivaltaisen käyttäytymisen tarkasteluun, muutosprosessiin ja väkivallattomuuteen. Työskentelyn on oltava riittävän pitkäkestoista ja sen tulee sisältää seurantatapaamisia/-yhteydenottoja, joilla kartoitetaan tilannetta ja tarvetta jatkotyöskentelylle. Anteeksipyyntö sovittelun korvausmuotona voi näin ollen olla osa väkivallan sykliä.

Toistuva ja vakava väkivalta

Tapauksia, joissa lähisuhdeväkivalta on toistuvaa ei tule nykyisenkään lainsäädännön mukaan sovitella, mutta toistuvuuden tosiasiallinen arviointi on heikkoa. Lähisuhdeväkivallan toistuvuuden tosiasiallinen arviointi ei voi perustua viranomaisten rekisteritietoihin. Lähisuhdeväkivalta on usein piilorikollisuutta, eivätkä kaikki väkivallan teot tule viranomaisten tietoon. Lähisuhdeväkivalta alkaa tyypillisesti pikkuhiljaa ja väkivaltaa piilotellaan usein pitkäänkin sen aiheuttaman häpeän ja pelon vuoksi. Toistuvuuden arviointia haastaa myös siihen liittyvän henkisen väkivallan ja tilanteen kokonaisuuden arviointi. Yksittäisenä nähty ns. lievä teko voi olla osa erittäin vakavaa väkivaltaa, kuten eron jälkeistä vainoa, joka on jäänyt viranomaisilta piiloon tai tunnistamatta. Perhesurmariski voi jäädä tunnistamatta arvioinnin puutteellisuuden vuoksi. Kaikki Suomessa julkaistut tutkimukset kertovat, että toistuvaa väkivaltaa sovitellaan ja myös VN TEAS (2023) tutkimus kertoi, että myös aiemmin sovitteluun osallistuneet on ohjattu sovitteluun toistamiseen. Lähisuhdeväkivallan sovittelusta luovuttaessa voidaan taata, että vakavaa tai toistuvaa väkivaltaa kokeneet eivät voi joutua sovitteluun.

Vaikutukset jatkotoimenpiteisiin

Sovittelusta luopumisen myötä poliisin lakisääteinen tutkintavelvoite kaikissa lähisuhdeväkivaltarikosepäilyissä toteutuu, kun sovittelu ei katkaise rikosprosessia. Tämän myötä vakavat, toistuvat väkivaltarikokset johtavat todennäköisemmin

rikosseuraamuksiin. On oletettavaa, että tutkinta paljastaa osasta lievinä tutkintaan otetuista pahoinpitelyistä myös vakavampaa väkivaltaa.

Palveluohjaus

Kuten lakiesityksen taustoituksestakin tulee ilmi, lähisuhdeväkivallan sovittelun tarpeellisuutta on perusteltu sillä, että sovittelu tarjoaa osapuolille mahdollisuuden kohdata toisensa, käsitellä rikoksesta aiheutuneita haittoja ja pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä. Lisäksi sovittelun nähdään auttavan väkivallan tekijää ottamaan vastuuta väkivallasta ja lopettamaan sen käytön ja toimivan tärkeänä osana osapuolten palveluohjauksessa. Väkivallan osapuolille tarjottavan tuen ei kuitenkaan tarvitse liittyä oikeusprosesseihin, vaan väkivaltatyöhön erikoistuneita palveluita vahvistamalla voidaan tukea väkivallan osapuolia tilanteen käsittelyssä ja oikeudellinen prosessi voidaan pitää omana prosessinaan. Lähisuhdeväkivallan osapuolille suunnattuja psykososiaalisen tuen palveluja tulee lisätä ja kehittää. Vastuun palauttaminen rikos- tai riita-asian selvittelyssä lähisuhdeväkivallan osapuolille ohjaa väkivallan uhria ottamaan vastuuta väkivallan lopettamisesta myös muissa kuin asianomistarikoksissa. Sovittelua ei voida pitää ainoana ja tärkeimpänä mahdollisuutena ohjata lähisuhdeväkivallan eri osapuolia väkivaltaerityisiin palveluihin, vaan palveluohjausta väkivaltaan erikoistuneisiin psykososiaalisen tuen palveluihin tulee tehostaa kaikissa sosiaali- ja terveysalan palveluissa sekä poliisissa, missä sitä kuuluukin tehdä. Esimerkiksi Istanbulin sopimuksen mukainen riskinarviointi koskee kaikkia asianomaisia viranomaisia ja poliisin velvollisuuksiin kuuluu toteuttaa palveluohjausta lähisuhdeväkivaltatilanteissa (Poliisin toiminta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa, 2020). Keinoja puuttua lähisuhdeväkivaltaan tulee tehostaa niin, että myös muu kuin oikeusprosesseihin päätyvä lähisuhdeväkivalta tunnistetaan ja lähisuhdeväkivallan kokijat, tekijät ja lapset ohjataan systemaattisesti ja mahdollisimman varhaisessa vaiheessa väkivaltatyön palveluihin. Sovittelusta luopumisen myönteinen konkreettinen seuraus voikin olla se, että palveluohjauksen käytännöt vahvistuvat ja alueellinen eri toimijoiden keskeinen yhteistyö tiivistyy. Uhripoliittisen toimintaohjelman puitteissa on mahdollista edetä tässä ja myös palvelujen resursoinnin vahvistamisessa.

Ensi- ja turvakotien liitto ry

Oona Ylönen
Pääsihteeri

Tiina Muukkonen
Kehittämispäällikkö